

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЧОЛОВІКІВ – СУБ'ЄКТІВ ПРОБАЦІЇ

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF MEN – SUBJECTS OF PROBATION

Стаття присвячена висвітленню результатів емпіричного дослідження психологічних особливостей чоловіків – суб'єктів пробації. Окреслено, що пробація – це альтернативний вид покарання осіб, які скоїли проти-правне діяння, що не належить до тяжких злочинів. Відзначено переваги пробації для особи, яка вчинила правопорушення, і для громади. Зазначено, що діяльність служби пробації, яка порівняно нещодавно з'явилася в Україні, орієнтована на посилення безпеки суспільства шляхом профілактики правопорушень і виправлення засуджених. Суть наглядової (післясудової) пробації полягає в нагляді та ресоціалізації засуджених шляхом проведення індивідуально спланованої роботи. Наголошено, що впровадження реабілітаційних і корекційних програм важливо здійснювати, зважаючи на психологічні особливості особистості засудженого. Представлено та проаналізовано результати дослідження станів і властивостей особистості, що мають першочергове значення для процесу соціальної адаптації й регуляції поведінки, диференційних проявів агресії та ворожості, а також механізмів психологічного захисту «Я» серед чоловіків – суб'єктів пробації. З'ясовано, що значній частині опитаних засуджених притаманні невротичність, дратівливість, депресивність, емоційна лабільність, реактивна агресивність і водночас сором'язливість. Незначна частина досліджуваних суб'єктів пробації має врівноваженість, товарищескість. Більшості засуджених загалом властиві підвищений, високий і дуже високий рівні за індексом агресії та ворожості. Виявлено середній рівень розвитку в суттєвій частині опитаних таких механізмів психологічного захисту, як проєкція, гіперкомпенсація, заміщення, витіснення, компенсація, заперечення. Серед диференційних проявів агресії й ворожості в опитаних чоловіків домінують провинна, образа та підозрілість, непряма й вербальна агресія, роздратування. Установлено тісні взаємозв'язки між досліджуваними показниками.

Ключові слова: засуджені, особистість, пробація, психологічні особливості, суб'єкт пробації.

The article deal with the results of an empirical study of the psychological characteristics of men – subjects of probation. It is outlined that probation is an alternative type of punishment for persons who have committed an illegal act that does not belong to a serious crime. The benefits of probation for the offender and for the community are determined. It is noted that the activity of the probation service, which has appeared in Ukraine recently, is aimed at strengthening the security of society by preventing offenses and correcting convicts. The essence of supervisory (post-trial) probation is to supervise and re-socialize convicts by conducting individually planned work. It is emphasized that the implementation of rehabilitation and correctional programs is important to perform taking into account the psychological characteristics of the convict. The results of the study of states and personality traits that are of paramount importance for the process of social adaptation and regulation of behavior, differential manifestations of aggression and hostility, as well as mechanisms of psychological protection of "I" among men – subjects of probation are presented and analyzed. It is found out that a significant part of the interviewed convicts are characterized by neuroticism, irritability, depression, emotional lability, reactive aggression and at the same time shyness. A small part of the studied subjects of probation has balance and sociability. Most convicts generally have elevated, high, and very high levels of aggression and hostility. The average level of development in a significant part of the respondents of such mechanisms of psychological protection as projection, hypercompensation, substitution, displacement, compensation, denial is revealed. Guilt, resentment and suspicion, indirect and verbal aggression and irritation among the differential manifestations of aggression and hostility in the interviewed men are dominated. Close relationships have been established between the studied indicators.

Key words: convicts, personality, probation, psychological features, subject of probation.

УДК 159.923.2:343.261-052-055.1
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.31.38>

Сергєєва І.В.

к.психол.н.,
доцент кафедри психології
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет»

Кохановська І.В.

студентка II курсу магістратури
спеціальності «Психологія»
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет»

Актуальність проблеми дослідження. Трансформація та реалізація основних міжнародних стандартів у вітчизняному законодавстві є необхідним складником сучасного реформування в нашій державі. Переконливою подією на цьому шляху є прийняття Верховною Радою України у 2015 році Закону України «Про пробацію». Його виконання є важливою умовою побудови правової та демократичної країни, удосконалення і становлення громадянського суспільства.

Створення служби пробації та її діяльність мають на меті «забезпечення безпеки суспільства шляхом виправлення засуджених, запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень і забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинувачених,

з метою прийняття судом рішення про міру їхньої відповідальності» [6].

За незначний час свого існування в Україні пробація показала певний прогрес, є потужним складником у кримінально-виконавчій системі. Так, за статистикою, кількість суб'єктів пробації за чисельністю значно перевищує кількість осіб, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі. Станом на 1 серпня 2020 року на обліку в органах пробації перебувало 63376 засуджених до покарання, не пов'язаних із позбавленням волі. Водночас у місцях позбавлення й обмеження волі перебувало близько 52000 осіб [4]. І, як уважають фахівці, це число буде постійно зменшуватися.

Найважливішим складником наглядової пробації є проведення соціально-виховної

роботи із засудженими. Як доводить практика, важливо не обмежитися оголошенням покарання та його виконанням, а вплинути на особистість правопорушника, «підняти на новий рівень особистісний розвиток» [2, с. 59]. Фахівці, спираючись на досвід зарубіжних колег у сфері пробації, наголошують на дієвості впровадження реабілітаційних, корекційних програм, зважаючи на психологічні особливості особистості засудженого, його емоційний стан, рівень освіти, потреби тощо [1].

Вивчення психології особистості як суб'єкта злочину є одним із основних методів запобігання злочинності. «Характеристика особи злочинця, вивчення її морально-психологічних ознак дають змогу правильно визначити характер і ступінь суспільної небезпеки злочинного діяння, установити причини конкретного злочину та злочинності загалом, розробити науково обґрунтований прогноз і здійснити програмування профілактичних заходів» [3, с. 1]. Але водночас у юридичній психології наголошено на суттєвій важкості й складності вивчення особистості особи, яка скоїла злочин [5; 7].

Діяльність органів пробації в Україні аналізували О. Беца, І. Богатирьов, В. Васюк, О. Гальцова, Т. Денисова, В. Дрьомін, Ю. Кернякевич-Танасійчук, Н. Максимова, Т. Нікіфорова, Л. Олефір, Л. Петровська, М. Пузирьов, Ю. Севрук, В. Севрюков, А. Степанук, Д. Ягунов, І. Яковець та інші науковці й практики.

Проблему особистості засуджених чоловіків і жінок у різний час досліджували такі зарубіжні й вітчизняні вчені, як Ю. Антонян, В. Бурлаков, Я. Гилінський, Г. Горшенков, О. Джужа, А. Долгова, П. Кабанов, В. Кудрявцев, Н. Кузнецова, А. Куликович, В. Лунєєв, А. Міхлін, О. Неживець, В. Номоконов, О. Попович, М. Рибалка, М. Черней, Д. Шестаков, А. Яковлев та інші. Попри наявність наукових праць із такої тематики, серед фахівців продовжуються дискусії щодо поняття й особливостей особи правопорушника. Тому питання, порушені в публікації, мають актуальне прикладне значення.

Метою статті є дослідження психологічних особливостей чоловіків – суб'єктів пробації.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Закону України, «пробація – система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого» [6].

«Суб'єкти пробації – засуджені, щодо яких за рішенням суду та відповідно до закону застосовуються наглядові, соціально-виховні заходи, та обвинувачені, щодо яких органом пробації готується досудова доповідь» [6].

Отже, пробація – це альтернативний вид покарання осіб, які скоїли протиправне діяння, що не належить до тяжких злочинів. Воно передбачає не позбавлення волі, а направлення засудженого на певний термін під нагляд працівника служби пробації. Так, особи, що перебувають у конфлікті із законом, не ізолюються від суспільства, а перебувають у межах певних зобов'язань й обмежень: відвідують центри пробації за місцем проживання, беруть участь у певних різновидах діяльності, дотримуються законослухняної поведінки тощо. Служба пробації, маючи правові та соціальні повноваження, здійснює нагляд, контроль і надання допомоги правопорушникам, реінтегруючи їх у громаду. Усе це сприяє справедливому правосуддю й запобігання повторним злочинам.

Законом передбачено 3 види пробації: досудова, наглядова й пенітенціарна. Суть наглядової пробації полягає в нагляді та ресоціалізації засуджених шляхом проведення індивідуально спланованої роботи щодо надання необхідних соціально-психологічних, освітніх, юридичних і медичних послуг через застосування спеціальних пробаційних програм. Вони включають заходи корекції соціальної поведінки (або її окремих проявів) і формування соціально позитивних змін особистості [5–7].

Емпіричне дослідження проводилося упродовж 2021 року на базі Лисичанського міського відділу філії ДУ «Центр пробації» у Луганській області. У дослідженні взяли участь 25 клієнтів пробації – осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням. Це чоловіки віком від 19 до 39 років, 48% із яких відбувають покарання за правопорушення, пов'язані з крадіжкою; 40% – за правопорушення, пов'язані з уживанням і розповсюдженням наркотичних речовин, 12% – за правопорушення, пов'язані з розбоєм і нанесенням тілесних ушкоджень. 80% досліджуваних засуджених самотні, тобто не мають жодних стосунків.

Для досягнення поставленої мети використано такі методики: Фрайбурзький особистісний опитувальник (FPI, форма В); методика діагностики показників і форм агресії Басса-Дарки; опитувальник «Індекс життєвого стилю» (Плутчик – Келлерман – Конте).

Розглянемо результати дослідження за опитувальником FPI, валідизованим для діагностики станів і властивостей особистості, що мають першочергове значення для процесу соціальної адаптації та регуляції поведінки (таблиця 1).

Так, у 56% опитаних нами суб'єктів пробації діагностовано високі показники за шкалою невротичність, що відповідає вираженому невротичному синдрому астеничного типу зі значними психосоматичними порушеннями. Для них характерні нервозність, хворобливість, невміння знайти вихід зі складних

Виразність станів і властивостей особистості чоловіків – суб’єктів пробації, %

Рівні	Шкали											
	Невротич- ність	Спонтанна агресія	Депресив- ність	Дратівливість	Товарись- кість	Урівноваже- ність	Реактивна агресія	Сором’язли- вість	Відкритість	Екстоверсія- інтроверсія	Емоційна лабільність	Маскулізм- фемінізм
Високий	56	32	52	56	16	28	56	56	24	20	44	16
Середній	36	52	44	36	68	36	40	32	40	68	36	44
Низький	8	16	4	8	16	36	4	12	36	12	20	40

ситуацій, надмірна заклопотаність власними переживаннями. У поведінці таких чоловіків можна часто спостерігати, як навіть нерізка невротизація призводить до порушення розмірності, адекватності емоцій, коли сильний подразник може зовсім не викликати ніякої реакції, а слабкий – провокує бурхливий вибух негативних почуттів. Низький рівень невротичності в дослідженні зафіксовано лише у 8% клієнтів пробації, тобто для них властиві спокій, невимушеність, емоційна зрілість, об’єктивність в оцінці себе й інших людей, сталість у планах і вподобаннях.

Підвищений рівень психопатизації виявлений майже в третини (32%) опитаних засуджених чоловіків. Як правило, такі чоловіки не дуже добре контролюють себе і свої імпульси. Гострі відчуття й одномоментні задоволення для них важливіші громадських норм та очікувань. Вони соціально активні, азартні, їх легко захопити. Спочатку можуть здаватися приємними в спілкуванні, але їхня імпульсивність, байдужість до наслідків, а часом і безвідповідальність псують початкове враження. У 52% випробуваних середні оцінки за шкалою «спонтанна агресивність» свідчать про можливість у деяких ситуаціях імпульсивної поведінки, проявів агресивності, нелагідності, необдуманих реакцій. Лише 16% засуджених із вибірки мають низький показник спонтанної агресивності.

Дослідження виявило також більше ніж у половини (56%) клієнтів пробації високий рівень психопатизації екстраінтенсивного типу, що характеризується агресивним ставленням до соціального оточення й вираженим прагненням до домінування. Такі чоловіки відстоюють свої погляди, егоцентричні, авторитарні, недовірливі. Для 40% із числа опитаних можливі ці прояви за визначених обставин. І лише в 4% досліджуваних низький рівень реактивної агресивності.

Ознаки, характерні для психопатологічного депресивного синдрому, виявлені нами в 52% клієнтів пробації. При цьому специ-

фічно афективному стані загальмована психічна діяльність, порушена афективна сфера. Суб’єктивно чоловіки переживають насамперед важкі, болючі емоції й переживання – пригніченість, тугу, розпач, почуття некомпетентності й неадекватності. Сьогодні, минуле, майбутнє вони сприймають у похмурому світлі. Мотиви, устремління й волява активність таких осіб знижені. Для них характерні думки про власну відповідальність за різноманітні неприємні події, що відбулися, почуття провини й відчуття безпорадності перед життєвими труднощами. У 44% респондентів середні показники депресивності. І лише 4% опитаних життєрадісні, енергійні.

56% досліджуваних засуджених отримали високі показники за шкалою дратівливості. Їм властиві нестійкі емоційні стани зі схильністю до афективного реагування, дратівливість, збудливість, нетерпимість, імпульсивність, напруженість, надмірна педантичність і реактивність. Такі чоловіки конфліктні й не бажають миритися з труднощами або будь-чим небажаним (включаючи інших людей, які їм не подобаються). Вони нерідко переступають деякі громадські норми і правила, не завжди тримають слово. Емоційну стійкість мають, за нашими даними, лише 8% засуджених.

Високі показники за шкалою «емоційна лабільність» у 44% клієнтів пробації вказують на нестійкість їхнього емоційного стану, що виявляється в частих коливаннях настрою, збудливості, напруженості, депресивності, дратівливості, недостатній саморегуляції. У 20% опитаних чоловіків висока стабільність емоційного стану й гарне вміння володіти собою.

У 16% засуджених наявна гарна захищеність до впливу стрес-факторів звичайних життєвих ситуацій. Вони впевнені в собі, спокійні, діяльні, добре налаштовані, стійкі, завзяті, довірливі. 36% опитаних нами клієнтів пробації мають середні показники врівноваженості – стійкості до стресу, ще 36% – нестійкі до стресу, знаходяться в стані дезадаптації,

тривожні, втрачають контроль над потягами, у них виражена дезорганізація поведінки.

Проаналізуємо показники сором'язливості, яка відображає схильність до стресового реагування на звичайні життєві ситуації, що протікає за пасивно-захисним типом. Так, 56% клієнтів пробації тривожні, розгублені, схвилювані, скуті, стримані зі зниженою здатністю соціального контакту. 12% засуджених досить легко зав'язують знайомства, рішучі, активні (до занадто навмисної й настирливої поведінки), не проти ризикнути, не бояться нового, не губляться від несподіванок.

Цікавими є дані про потенційні можливості й реальні прояви соціальної активності серед чоловіків – клієнтів пробації. Більшість опитаних (68%) показали середній рівень розвитку товариськості. Лише в 16% із числа досліджуваних виражена потреба в спілкуванні й постійна готовність до задоволення цієї потреби. Такі чоловіки дружелюбні, говірливі, товариські. У 16% випробуваних потреба в спілкуванні виражена слабо.

Лише 24% чоловіків із вибірки прагнуть до довірчо-відвертої взаємодії з навколишніми людьми за високого рівня самокритичності. 36% опитаних показали низькі оцінки за шкалою «відкритість».

20% клієнтів пробації мають високі показники за шкалою «екстраверсія-інтроверсія», що характерно для екстравертів – товариських людей, які люблять великі компанії, легко встановлюють соціальні контакти. 12% опитаних засуджених є інтровертами – не прагнуть до великого числа соціальних контактів, не дуже добре їх устанавлюють і підтримують.

У 40% опитаних клієнтів пробації психічна діяльність протікає переважно за жіночим типом, у 16% – за чоловічим типом.

Перейдемо до розгляду диференційних проявів агресії й ворожості, отриманих за методикою Басса-Дарки (див. таблицю 2).

Так, загалом 36% опитаних засуджених чоловіків мають різною мірою дуже високі,

високі та підвищені показники фізичної агресії, що свідчить про їхню готовність і використання ними фізичної сили проти інших людей. Низькі показники фізичної агресії нами виявлено в 40% засуджених.

68% опитаних клієнтів пробації загалом мають дуже високий, високий і підвищений рівень непрямой агресії: використовують плітки, злобні жарти як прояви агресії, обхідним шляхом спрямовані на іншу особу, або проявляють ненаправлені, неупорядковані вибухи люті (крик, тупотіння ногами тощо).

Щодо роздратування, то 56% опитаних мають загалом дуже високий, високий і підвищений рівень дратівливості, що показує їхню схильність до роздратування, готовність до прояву негативних почуттів за найменшого збудження (запальність, грубість). Лише 4% не схильні до роздратування.

У 60% суб'єктів пробації, які брали участь у дослідженні, загалом дуже високий, високий і підвищений рівні вербальної агресії. Вони проявляють негативні почуття як у формі крику, верещання, так і через словесні звернення до інших прокляття, погрози, лайки. Низькі показники вербальної агресії лише у 12% наших респондентів.

Для 72% клієнтів пробації загалом, але в різною мірою (дуже високий, високий або підвищений рівні) притаманні відчуття образи та підозрілості. образа проявляється в заздрості й ненависті, зумовлених почуттям гніву, невдоволеністю на весь світ або кимось конкретно за дійсні або вигадані страждання. У зв'язку з підозрілістю досліджувані недовірливі й обережні стосовно людей: вони переконані, що навколишні мають намір заподіяти шкоду.

Для 40% досліджених нами чоловіків характерні загалом дуже високі, високі й підвищені показники негативізму. Тобто такі засуджені мають опозиційну манеру поведінки, зазвичай спрямовану проти авторитету або керівництва. Ця поведінка може проявлятися у формі

Таблиця 2

Виразність проявів агресії й ворожості серед чоловіків – суб'єктів пробації, %

Рівні	Шкали									
	Фізична агресія	Непряма агресія	Роздратування	Вербальна агресія	Образа	Підозрюваність	Негативізм	Провина	Індекс агресії	Індекс ворожості
Дуже високий	8	12	12	4	16	36	4	16	4	24
Високий	12	12	12	16	24	12	16	12	0	12
Підвищений	16	44	32	40	32	24	20	44	48	36
Середній	24	24	40	28	4	16	20	4	36	20
Низький	40	8	4	12	24	12	40	24	12	8

від пасивного опору до активної боротьби проти встановлених вимог, правил і законів. Низький рівень негативізму показали 40% респондентів.

Загалом 72% опитаних клієнтів пробації мають дуже високий, високий і підвищений рівні відчуття провини або аутоагресії. Це проявляється у відповідному ставленні та діях до себе й інших. У таких чоловіків зустрічається переконання самих себе в тому, що вони є поганими людьми, учинили злісно, безсвідомо й переживають докори сумління.

Узагальнюючи отримані показники за окремими видами реакцій, ми бачимо, що підвищений, високий і дуже високий рівні за індексом агресії мають 52% досліджуваних суб'єктів пробації та 72% за індексом ворожості відповідно.

Проаналізуємо результати дослідження за методикою «Індекс життєвого стилю» (опитувальник Плутчика – Келлермана – Конте), яка призначена для діагностики механізмів психологічного захисту «Я» (див. таблицю 3).

Так, у 3% клієнтів пробації значно розвинутий механізм психологічного захисту, який допускає заперечення сильних неприємних тривожних переживань. Реальні аспекти ситуації, які є очевидними для оточення, але можуть травматизувати, не сприймаються й не визнаються такими особистостями. Це викликає внутрішній конфлікт мотивів. У 33% опитаних цей механізм має середній ступінь напруження.

У 44% досліджуваних у деяких ситуаціях наявні несприятливі, незручні думки, почуття, бажання, непривабливі властивості власної особистості переміщуються у сферу несвідомого. Але, зберігаючи емоційне навантаження, вони можуть пробиватися через немотивовану тривогу та невротичні симптоми в таких чоловіків.

За нашими даними, у 28% клієнтів пробації наявний високий ступінь напруження за механізмом психологічного захисту «регресія». Такі чоловіки в поведінкових реакціях задля уникнення тривожних переживань переходять на

більш ранні стадії онтогенезу. Під дією фруструючих факторів вони замінюють суб'єктивно складні цілі на більш простіші. Також у 28% засуджених регресія як особистісна реакція може виникати в деяких ситуаціях.

Для 40% опитаних середній ступінь напруження має компенсація як механізм психологічного захисту. Вона проявляється у фантазуванні, привласненні собі цінностей, властивостей, поведінкових характеристик інших людей у спробах замінити ними реальний або уявний недолік, нестерпне почуття. Це відбувається для підвищення самооцінки й уникнення конфліктних ситуацій. Можлива агресивна та девіантна поведінка.

12% чоловіків, які брали участь в опитуванні, мають високі показники використання захисного механізму «проекція». Неусвідомлювані й неприйнятні для них почуття й думки приписуються іншим людям, локалізуються зовні. Наприклад, ми спостерігали, як агресивність часто притаманна навколишнім, а власна агресивність або недобррозичливість виправдовується. Така реакція найчастіше проявляється в міжособистісних стосунках опитуваних і знижує змогу пізнання поведінки навколишніх. У більшості досліджуваних (68%) проекція як механізм психологічного захисту має середній ступінь напруження.

У 16% клієнтів пробації на високому рівні виражено заміщення як механізм психологічного захисту. Воно діє через розрядку пригнічених агресивних емоцій (ворожості, гніву тощо) та їх спрямування на менш небезпечний і доступний об'єкт. Часто використання механізму заміщення знижує емоційне напруження опитаних, але не призводить до досягнення мети й полегшення. Тому вони можуть чинити неочікувано та безглуздо. У 44% досліджуваних механізм «заміщення» має середній рівень виразності.

Для 24% досліджуваних властива раціоналізація. Такі чоловіки створюють псевдорозумні, але слухні обґрунтування своєї або чужої поведінки, дій або переживань, причини яких вони не визнають через загрозу втрати

Таблиця 3

Виразність видів психологічного захисту чоловіків – суб'єктів пробації, %

Рівні	Шкали							
	Заперечення	Витіснення	Регресія	Компенсація	Проекція	Заміщення	Раціоналізація	Гіперкомпенсація
Високий	3	0	28	0	12	16	24	0
Середній	33	44	28	40	68	44	26	62
Низький	64	56	44	60	20	28	32	32

самоповаги. Цінність недоступного для себе досвіду такі засуджені часто намагаються знизити. 26% опитаних мають середній ступінь напруження за механізмом «раціоналізація».

62% суб'єктів пробації в дослідженні мають середній ступінь напруження за механізмом захисту «гіперкомпенсація». Такі засуджені можуть запобігати вираженню неприємних для себе думок, почуттів, учинків через перебільшення протилежних бажань. Так, наприклад, піклування про когось, співчуття можуть бути реактивними утвореннями жорстокості, байдужості.

Для встановлення взаємозв'язку між досліджуваними показниками ми використали метод статистичної обробки даних, а саме коефіцієнт лінійної кореляції Пірсона. Діагностовані індивідуальні особливості суб'єктів пробації статистично значуще між собою корелюють ($p < 0,01$).

Так, невротичні засуджені виявляють ознаки, властиві психопатологічному депресивному синдрому ($r=0,825$), схильні до психопатизації інтроінтесивного ($r=0,643$) або екстраінтесивного типів ($r=0,659$), дратівливі ($r=0,721$), емоційно нестійкі ($r=0,864$).

Чоловіки, яким властива спонтанна агресивність, виявляють дратівливість ($r=0,704$), емоційну нестійкість ($r=0,579$). Показники емоційної лабільності корелюють із такими особистісними властивостями, як дратівливість ($r=0,800$), сором'язливість ($r=0,728$), тобто пов'язані з переживаннями здебільшого негативних емоцій. Депресивність засуджених також пов'язана з їхньою емоційною лабільністю ($r=0,846$), дратівливістю ($r=0,789$), сором'язливістю ($r=0,726$). Водночас депресивні чоловіки нетовариські, інтровертовані, невірні.

Виявлено тісний взаємозв'язок між показниками ворожості й невротичності ($r=0,470$), депресивності ($r=0,642$), спонтанної агресивності ($r=0,580$), реактивної агресивності ($r=0,604$) і дратівливості ($r=0,734$) досліджуваних. Разом із тим чоловіки з негативною, недовірливою позицією щодо оточуючих виявляють нетовариськість ($r=-0,483$) і невірність ($r=-0,576$).

Нами встановлено взаємозв'язок між показниками механізму психологічного захисту «регресія» та «індексом ворожості» ($r=0,537$; $p \leq 0,02$). Це означає, на нашу думку, що чоловіки, яким властиве повернення на більш ранні стадії розвитку під дією фруструючих факторів, негативно й недовірливо ставляться до оточуючих.

Висновки з проведеного дослідження. Дослідження станів і властивостей особистості, що мають першочергове значення для процесу соціальної адаптації та регуляції поведінки, диференційних проявів агресії й ворожості, а також механізмів психологічного захисту «Я» серед чоловіків – суб'єктів пробації, виявило такі результати: 56% опитаних засу-

джених мають високі показники невротизації особистості, дратівливості, реактивної агресивності й сором'язливості. Ознаки, характерні для психопатологічного депресивного синдрому, проявили 52% чоловіків; у 44% діагностовано високі оцінки за шкалою «емоційна лабільність»; для 32% опитаних властивий високий рівень психопатизації інтроінтесивного типу. Лише у 28% досліджуваних гарна захищеність до впливу стрес-факторів звичайних життєвих ситуацій (показник «урівноваженість»). У 16% з опитаних виявлено виражену потребу в спілкуванні та постійну готовність до задоволення цієї потреби.

Підвищений, високий і дуже високий рівні за індексом агресії мають 52% досліджуваних суб'єктів пробації та 72% за індексом ворожості відповідно.

Для значної частини опитаних засуджених властивий середній рівень розвитку таких механізмів психологічного захисту: заперечення (33%), витіснення (44%), регресія (28%), компенсація (40%), проєкція (68%), заміщення (44%), раціоналізація (26%), гіперкомпенсація (62%). На високому рівні проявляються механізми заперечення (3%), проєкція (12%), заміщення (16%), раціоналізація (24%).

Ураховуючи вищевикладене, перспективи подальшого дослідження цієї проблеми потребують, на наш погляд, вивчення взаємозв'язку між видами девіантної поведінки засуджених і їхніми психологічними особливостями.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кубрак Р.М., Лень В.В. Кримінально-виконавча характеристика засуджених з психічними відхиленнями до позбавлення волі на певний строк : монографія. Дніпро : Біла К.О., 2018. 272 с.
2. Куликович А.Ю. Значення психологічних ознак особи злочинця: кримінологічний аналіз. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2018. № 4. С. 58–60.
3. Куликович А.Ю. Кримінологічна характеристика морально-психологічних ознак особи злочинця та жертви злочину : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Університет Державної фіскальної служби України. Ірпінь, 2020. 21 с.
4. Кутєпов М.Ю. Пробація: сутність та проблематика запровадження в Україні. *Встановлення позитивних взаємин із правопорушником як принцип пробації* : матеріали наук.-практ. онлайн-«круглого столу» (м. Харків, 18 груд. 2020 р.). Харків : Право, 2021. С. 27–30.
5. Основи професійної діяльності персоналу органу пробації : навчальний посібник для персоналу органу пробації / авт. кол. ; за ред. Дж. Седхема, М. Октігана. Київ, 2017. 242 с.
6. Про пробацію : Закон України від 05.02.2015 № 160-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text> (дата звернення: 25.11.2021).
7. Пробація в Україні : науково-практичний посібник / Ю.Г. Севрук та ін. Київ : Національна академія прокуратури України, 2018. 120 с.